

ERİL TAHAKKÜMÜN İMGESİ OLARAK EDEBİYATTA KADIN

WOMAN IN LITERATURE AS AN IMAGE OF MASCULINE DOMINANCE

Arş.Gör. Ayşegül Aycan SOLAKER Cumhuriyet Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Sivas/Türkiye**ÖZET**

Kadın, hemen hemen her dönemde bir yandan ahlak, etik gibi değerlerin içine itilirken, diğer yandan toplumsal cinsiyete dayalı ayrımların ve söylemlerin çokluğuna maruz kalmıştır. Kadının kamusal alana girmesi de, kadın hakları açısından her ne kadar önemli olsa da kadının özel hayatında bir tahakkümün içerisine girmesi veya söz konusu tahakküme itilmesi gözle görülmeyen veya görülmek istenmeyen fakat kadının sınırlarını belirleyen bir mekanizma yaratmıştır. Dolayısıyla kadın üzerinden toplumun şekillendiğini ve şeklini verdikleri bir toplumda mevcut eril tahakkümün altında yaşadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışma, Avusturya Edebiyatı'na ait Elfriede Jelinek'in Sevda kadınları (die Liebhaberinnen) adlı eseri ile Türk Edebiyatı'na ait Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak adlı romanında aynı dönemin farklı kimliklere sahip kadınları üzerindeki tahakkümün ve hegemonik imlenimin izlerinin sürülmesini amaçlamaktadır. Söz konusu eserlerin seçilmesinde ise Sevda Kadınları'nın 1975 yılında, Ölmeye Yatmak romanının ise 1973 yılında yayınlanmış olmalarıdır. Öyle ki, bu durum yakın senkronik zamanda fakat farklı mekanda yaşamış oldukları kabul edilen kadınların ve bağ(m)lı oldukları kültürün Pierre Bourdieu referans alınarak üzerinde tekrar düşünülmesi gereken bir sorunsalın varlığını hatırlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmge, Kadın, Pierre Bourdieu, Sembolik Şiddet, Tahakküm

ABSTRACT

Almost in every period, On the one hand women are being marginalized and repressed into moral and ethic values, on the other hand they are exposed to majority of discrimination and discourse resting upon gender. Despite of the fact that women's participation of the public is important in terms of women's right; in the women's private life, penetrating or marginalizing of the women into superior masculine dominance creates the contraption which determines the limits but that can not seen or not want to be seen, Hence, it is not wrong to say that society is shaped over women and they live under the available patriarchal dominance society that they shape.

This study; comparing the work of Elfriede Jelinek, Sevda Kadınları (die Liebhaberinnen) that pertains to Austrian literature and the work of Adalet Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak, from Turkish literature, aspires to trace the indication of hegemonic effect and dominance over women who lived and had different identities in the same period. The reason why these works are chosen for this study is that the work of Sevda Kadınları is published in 1975 and the another novel, Ölmeye Yatmak, is published in 1973. So, in this circumstance, women who were accepted to live in different places but in the synchronic time and the culture they depended on, remind of a presence of research question that should be reconsidered, based on Pierre Bourdieu.

Key words: Image, Dominance, Pierre Bourdieu, Symbolic violence, Woman

1. GİRİŞ

Belli bir tahakkümün altında olan beden, dünyayı tecrübe ettiğimiz ilk mekan olarak, topluma ait değer yargılarının okunmasına olanak sağlamaktadır. Toplumda var olan düzensizliğin, eşitsizliğin ve beden üzerindeki etkilerinin normalizasyonunu ise o topluma ait habitusta gözlemlemek mümkündür.

Kadın bedenine dair çoğul söylemler ve kullanımlar, değişime ve dönüşüme bağlı olarak bir bakıma kültürel ve toplumsal belleğin birikimini de dışa vurmaktadır. Söz konusu bu dışavurumun sembolik ağını yani söylemleri ise, yazıldığı dönemin sosyo- kültürel, politik ve ekonomik yönünden etkilenen ve yönünü etkileyen edebiyatta görmek mümkündür.

Kolektif bedenler üzerinden kolektif tasavvurlar oluşmaktadır. Bu bağlamda kolektif tasavvurların mevcudiyetine ulaşmak için sanat tarihçisi, antropolog, dil filozofu olan Pierre Bourdieu (Orr, 2000:126), çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bourdieu'nun görüşlerinden hareketle de çalışmada söz

konusu eril tahakkümün beden üzerinde kurmuş olduğu sembolik şiddetin izleri seçilen eserlerde sürülmeye çalışılacaktır.

2. SEMBOLİK ŞİDDET

Dünyaya dair tecrübemizi dil ile aktarmakta ve sonlu veya sonsuz varlığımızı yine dil ile ortaya koymaktayız. Fakat meydana getirmiş olduğumuz bu düzen bir yandan bizim tarafımızdan oluşturulurken, diğer yandan bizi sarmalayan bir mekanizmaya da dönüşmekte ve yer aldığımız toplumu kendi içinde disipline etmektedir.

Yer aldığı toplumu kendi içinde disipline eden olgulardan biri kültürdür ve kültür 1970'lerin başından itibaren İtalyan marksist Antonio Gramsci'nin kullanmış olduğu *hegemonyanın* bir parçası gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Hegemonya, gözle görülmeyen egemenliğin bağlantılarını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Hegemonya, baskıyı içermemesine rağmen, tahakkümün bir parçası olarak rıza gösterilmesidir. Diğer bir ifadeyle, kültür düşünüldüğü gibi, sadece toplumsal yaşamların ifadesi değil, aynı zamanda egemenliğin geniş sisteminin bir aracıdır ve kültür çalışmaları, kültürel hegemonik etkilerin eleştirisine olanak sağlamaktadır (During, 2001: 4-5). Bourdieu üzerinden bir okumayla da kültür artık bir *habitus*dur. Bu bağlamda Habitus'u şu şekilde tanımlamak mümkündür:

“Şemaların benzer şekilde şekillendirilmiş sorunların çözümüne izin veren analogik transferi sayesinde, geçmiş deneyimleri bütünleştirerek her dakika bir algı, anlama ve eylem matrisi olarak çalışan ve sonsuz çeşitlilikteki vazifede başarıyı mümkün kılan bir sürekli, dönüştürülebilir eğilimler sistemi” (Bourdieu akt. Gorski, 2015: 61).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere habitus; algılama, anlama ve eyleme dönüşme ile kendini ortaya koymaktadır. Sonucunda ise “toplumsallaşmış beden” meydana gelmektedir (Bourdieu, 2015: 55-56).

Kolektif beklentiler, bedende kalıcı olarak yatkınlıklar oluşturmaktadır. Böylelikle de cinsiyetçi bir dünyanın kapısı aralanmakta ve toplum kadın üzerinden o şekilde kurgulanmaktadır Bu noktada tahakkümün beden üzerindeki etkisi adeta öğrenilmiş çaresizliği hatırlatmaktadır (Bourdieu, 2015: 81). Bu duruma kadını hazırlayan unsurun, kadına karşı oluşturulan söylemlerin olduğunun söylenilmesi yanlış olmaz.

Söz konusu tahakküm aynı zamanda kutsal ve haram kavramları çerçevesinde de yaratılmakta ve bu çerçevede kadının bedene dair içselleştirmesinin mutlakiyeti ile tamamlanmaktadır. Böylelikle de toplumsal düzen kadına sınırlar dayatmaktadır (Bourdieu, 2015: 41).

Bourdieu'nun toplumsal analizleri, aslında tahakküm ve sınıflandırma süreci ile irtibatlıdır. Bourdieu'ya göre, sınıflandırma dünyayı oluşturmakta ve düzeni sağlamaktadır. Bundan dolayı da insanları kendi içinde teşkil etmekte ve düzenlemektedir. Politik mücadele de, bu kategorileştirme ve sınıflandırma sistemini haklı çıkarmak için mevcuttur. Tarihi, kültürel ve despotik olan bu sınıflandırma sistemleri yanlış tanımlandığında ise bu durum doğal olarak şiddet olarak ortaya çıkmaktadır Sembolik şiddet ise bazı yönlerinden dolayı fiziksel şiddetten daha hafif kabul edilebilir. Fakat aslında fiziksel şiddetten çok da farklı değildir. Ezizyet, her iki şiddet seklinden meydana gelmektedir. Bu ezizyetin sosyal kökenleri ise genellikle toplumun bireyleri tarafından içselleştirilmekte, yanlış tanımlanmakta ve bu durum tahakkümün sembolik sistemlerini devam ettirerek sadece ezizyeti arttırmaya yarayan bir şey olarak toplumdaki yerini almaktadır. Sonucunda ise, sembolik şiddet daha etkili ve (bazı durumlarda) baskı yoluyla daha şiddetli olmaya yatkındır (Schubert, 2008: 184). Diğer bir ifade ile sembolik şiddet:

“...yumuşak, kurbanlarınca bile hissedilmeyen ve görülmeyen, çoğunlukla iletişimin ve tanımanın, veya, daha kesin olarak tanımanın, kabullenmenin veya hatta hissetmenin saf sembolik kanallarıyla uygulanan şiddet. Olağandışı ölçüde olağan olan bu toplumsal ilişki böylece, tahakküm eden kadar edilenin de tanıdığı ve kabullendiği bir sembolik ilke adına uygulanan tahakkümün mantığını yakalamamız için paha biçilmez bir fırsat sunmaktadır: bir dil (veya telaffuz), bir hayat tarzı (veya bir düşünme, konuşma veya eyleme biçimi) ve, daha genel itibarıyla, ayırt edici bir özellik, nişan veya yafıt (ki bunlar arasında sembolik açıdan en etkili mükemmelen keyfi ve öngörülemez bir bedensel hassa olan deri rengidir” (Bourdieu, 2015: 11-12).

Peki söz konusu tahakküm yani tahakküm altında olanlar ile tahakkümü elinde bulunduranlar arasındaki çatışma nasıl önenebilir? Bu soruya verilebilecek en genel geçer cevap kültür olacaktır. Kültür ve kültüre bağlı eklemlemeler toplumsal bir kanıksamanın kabulüne zemin hazırlamakta ve bireyleri farkında olmadan içselleştirdikleri bir yatkınlığın içerisine hapsetmektedir.

3. İNCELENEN ESERLERE SEMBOLİK ŞİDDETİN YANSIMASI VE PERFORMANSA DÖNÜŞÜMÜ

Kadın, bir beden imgesi haline dönüşmüş durumdadır (Bourdieu,2015: 84). Kadının farkında olmadan içselleştirdiği yatkınlıklar ise kültüre dönüşerek kültürel sabitler üretmektedir. Kadına dair üretilen ve türetilen her söylem de bu imgenin kültürel sabitler içerisinde devamlılığına ve kalıcılığına neden olmaktadır.

İncelenen eserlerde de dönemin kültürel sabitlerini görmek mümkündür. Öyle ki Adalet Ağaoğlu'nun 'Ölmeye Yatmak' adlı romanındaki Aysel mevcut düzende konumlanışı ile yüzleşebildiği ve bunun içselleştirilmesini benimseyemediği için intihar etmek isteyen ana karakterdir.

Sembolik şiddet bağlamında Aysel'in sınırlarının babası tarafından çizildiği sınıf arkadaşı olan Aydın Alpdemir'in Aysel hakkında yazmış olduğu günlükten anlaşılmaktadır:

"Bakalım önümüzdeki yıl ortaokula yine devam edebilecek mi? Ortaokula gidebilmek için çok ağlamış. Kendini dereye bile atmaya kalkmış. Babası onu yine de öyle kız haliyle başkente gönderemezdi ama, babam araya girdi" (Ağaoğlu, 2006: 34).

"... Demek ki ne yapsak bizim söz hakkımız yok. Ama ben bu durumlara boyun eğmek istemiyorum. Evcek buraya taşınmadan önce babamın beni bir yıl okulundan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış. Hiç değilse, dikiş nakış öğrenirsin. Kız kısmına asıl bu yakışır deyip duruyor" (Ağaoğlu, 2006: 100).

Yukarıdaki alıntılarda özellikle Anadolu'da sıkça rastlanılan "kız haliyle" söylemi dikkat çekmektedir. Bu söylem ise toplumsal cinsiyetin varlığını ortaya koymakta ve aşağı görme eyleminin söylemi olarak kullanılmaktadır.

Eril tahakküm aile içinde şekillenmekte, öğrenilmekte ve aktarılmaktadır (Bourdieu, 2015: 109). Bu durumun izleklerini yine eserde görmek mümkündür:

"İlhan annesinin giydiğine, kız kardeşinin yürüyüşüne karışıyordu... İlhan sanki bu fırsatı bekliyordu. Birden kız kardeşinin üstüne atıldı. Suratına iki tokat aşkettikten sonra, ağzı köpükler saçarak bağırmaya başladı: 'Niye susturacaktım? Halis muhlis bir Türk sazi! Hanımefendimiz ders çalışacakmış!.. Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nereden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam. Oralarda okuyan kızların ne mal olduğunu şimdi çok iyi biliyorum ben. Üniversite öğrencisi adı altında bir yığın yırtık orospu!..' " (Ağaoğlu, 2006: 196 - 197).

"... Ali oğlan dedikodusundan bu yana İlhan, abilik görevini iyi yaptı ama. Aysel'in arkasına adamlar koydu. Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre gözetledi. Bahçede hiç top oynamaya çıkmamış. Koridorlarda hiçbir erkek öğrenciyle başbaşa konuştuğu görülmemiş. Dil-Tarih'in kantinine de hiç uğramamış. Tek kuşku Aydın'ın üstüne. Aysel'den bir isteği varmış ama, gözcüler ne istediğini bir türlü kestiremiyorlar..." (Ağaoğlu, 2006: 338).

Aysel'in içinde bulunduğu durum ve şartlar yine bir gün ağabeyi İlhan'ın babası ile tartışması üzerine annesinin Aysel'e danışmasından ve dert yanmasından anlaşılmaktadır:

"... Holün kapısına çıkıyor. Annesi, gözleri ağlamaktan şişmiş, geceliğinin üstünde bir hurka ile eli böğründe, ayakta duruyor. Aysel'i görünce, 'Niye uyumuyorsun?' diye soruyor. Bir an sessizlik oluyor. Sonra Aysel, 'Siz neden uyumuyorsunuz?' diyor. 'Bilmem ki... İşte... Belki sancı... Geliyor belki...' Derken kadıncağız birden boşanıyor: 'Ah kızım, nereye gitti acaba abin? Böyle bir günümde ne yaparım şimdi ben?' Ve böylece Aysel'e ilk kez bir şey sorulmuş oluyor. Aile içinde ilk kez bir şey için fikri alınmak isteniyor. Akşamki olayın geçmiş olmasına nerdeyse sevinecektir Aysel... Artık kendine güvenen kocaman bir kadındır..." (Ağaoğlu, 2006: 214).

Yukarıda alıntılan söylemlerden sonra ise annesinin söylemleri mevcut toplumsal cinsiyeti gözler önüne sermektedir:

"Ben bulur getiririm onu. Bir de kardeşimiz oluyor, derim... Ama siz de babama söyleyin. Üstelemesin artık.' Annesi derin derin içini çekiyor: 'Korkma. Üstelemez. O da ancak uyudu zaten. Bütün gece bekledi durdu. Ne olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz..." (Ağaoğlu, 2006: 215).

Kadın olmakla insan olmak arasındaki ayırım ve kadının bedenindeki ayrıksı duruşu, yine Aysel'in evliyken öğrencisi ile on saat süren bir sohbetin ardından onda uyandırmış olduğu hissiyattan anlaşılmaktadır:

“Yeniden diri, dolu bir kızdım. Bütün aklım, bilğim, saçlarım, dudaklarım, göğsüm, belim, dünyaya bakışım, gülüşüm, söyleyişim bir bütün halinde ortaya dökülüyordu. Bir arada hem saygıdeğer, hem saygıdeğmez; hem kusursuz hem kusurlu; hem giyinik, hem çıplak. Hem kadın, hem insan.” (Ağaoğlu, 2006: 181).

“Bütün o pedikürler, manikürler, geceleri yüzümü iyi bir kremle silişim, sabahları yüzüme hafif bir nemlendirici sürüşüm, kollarımın altına, orama burama talk pudraları serpişim, o sabaha değin sanki hep kadınlığımdam kopuk; sağlık, rahatlık için yapılmış birer görevdi. Acaba hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu? Görevlerin birlikte götürülmediği bir yerim oldu mu hiç? Engin’le doldurduğum son on saat görevsiz miydi acaba?... (Ağaoğlu, 2006: 183).

“Odalarda çırılçıplak dolaşmayı o sabah öğrenmişim demek. Az önce içerdeki banyoda çıplaklığıma nasıl bir alışkanlıkla nasıl bir rahatlıkla baktığımı düşünüyorum.”(Ağaoğlu, 2006: 184).

Yukarıdaki sözlerden anlaşılacağı üzere Aysel, toplumun kabulüne ters düşen bir eylemin sonrasında kendini iyi hissetmektedir. Bu durum ise, toplum içerisinde var olan tahakkümün önceden bedeninde yaratmış olduğu olumsuz etkiyi örtük bir şekilde okuyucuya yansıtmaktadır. Aysel’in isteyerek toplum kurallarına ters düşecek şekilde davranması bedeninin toplumsal normları reddedişini fakat yine de ikileme sebep olduğunu göstermektedir.

Kadının bekaret ve sadakat ile belirlenmiş toplumsal bir kimliğe sahip olması, kadına atfedilen şeref, korunabilen veya kaybedilebilen bir olgu olarak toplumda yer almasına sebep olmaktadır (Bourdieu, 2015: 69). Aysel’in söz konusu bu durumdan ve mevcut toplumsal cinsiyetin dayatmalarından rahatsızlığı yine ölmeye yattığı otel odasında derin düşüncelere daldığı anlardaki söylemlerde kendini hissettirmektedir:

“... Kadın olmadan önce insan olduğunu kendine bile unutturarak. Kendini yeniden pekiştirerek, sonsuza dek hep aynı yerde dönerek, dönerek... Kimbilir, bu belki de derimizin altına zorla tıkıştırılmış bir hastalıktır.” (Ağaoğlu, 2006: 44).

Romanda üzerinde düşünülmesi gereken diğer dikkat çekici nokta ise, Aysel’in Semiha adındaki arkadaşının ona yazmış olduğu mektuptur:

“... Keşke benim yaşım da senin gibi biraz küçük olsaydı. Bilirsin çabuk da serpildim. Beni şimdi eve kapattılar artık.” (Ağaoğlu, 2006: 55).

Alıntıda anlaşılacağı üzere, Anadolu deyimiyile evlenecek yaşa gelen Semiha’nın artık dışarı çıkmasına izin verilmemekte ve nasiplerini beklemektedir.

Cumhuriyet’in kurulmasından sonra toplumsallaşma süreci de başlamış, bu süreç içerisinde ise devletin üzerinde durduğu iki önemli unsur ön plana çıkmıştır: kültür ve kimlik. Devlet bir yandan yeni oluşan toplumsal düzenin yönelimlerini belirlerken, diğer yandan ise yeni kimlik modeli de belirlemeye çalışmıştır (Kahraman, 2004: 76).

Türk toplumunun belirlenen modern kimlik ile kendini özdeşleştirmeye çalışma çabaları romanda özellikle kadın üzerinden söylemler ile varlığını ortaya koymaktadır:

“Aysel güzelleşmiş. Fakat saçları hala uzun. Böyle giderse Avrupalı bir genç kız olamaz. Acaba yine teyzesinin yanında mı okuyor?” (Ağaoğlu, 2006: 156).

“Bütün aklımı kullanıp, “Bir Atatürk kızı olarak hiç yakışmıyor sana bu ürkek haller” dedim. Şaşırıp kaldı.” (Ağaoğlu, 2006: 166).

“... O çıkınca Salim Efendi, mesire yerindeki çamlara bağrını vermiş gibi ferahladı. Bir şeyleri kendine yediremiyor bir süredir. Bir süredir yüreği ecinniler baskınına uğruyor sanki. Boğum boğum boğuluyor: Cumhuriyet’in bir kötülüğünü gördüm diyemem. Şurası kötüdür, desem, diyemem. İnönü’nün jandarmasıydım ben, ta nerden nereye ağıdırırken onu. Ama bu Cumhuriyet’in işime gelmeyen bir yanı da var. Şudur, diyemem, kızı kutmak, ilçede yakına-uzaya, kızını şehirlere salıvermiş, dedirtmek... Sade bu mu içimi durmadan boğu boğuveren? (Ağaoğlu, 2006: 47).

Sevda Kadınları adlı roman yakın mercek altına alındığında, romanın Brigitte - Heinz ve Paula - Eric ikilisinin yaşamı üzerine kurgulanmış olduğunun farkına varılmaktadır. Brigitte, fabrikada dikiş dikerek yaşamını idame etmeye çalışan, 15 yaşında biridir ve Brigitte üzerinden dişi bedenlere özgü bir habitusun varlığı dikkat çekmektedir:

“... seni severken ruhum ve bedenim adeta sancıyor. her zaman yanımda olmanı, beni hiçbir zaman terk etmemeni istiyorum. düğünden sonra hep evde olmak, sadece senin ve çocuğumuz için var olmak istiyorum” (Jelinek, 2000: 23).

“... heinz’in geleceği elektrik- elektronik alanında gizli, brigitte’nin geleceği ise heinz’in hayatında...” (Jelinek, 2000: 26).

“... ayrıca satış elemanı olmak için de belli bir eğitimden geçmek gerekiyor. ‘hem bir düşünsenize, o zaman gelinliğimi de kendim dikebilirim., kendim!... tabii anneme, teyzeme ve babaanneme de, kısacası herkese, herkese bir şeyler dikebileceğim. ve bu da para biriktirmemize yardımcı olacak, bunu yaparken temiz insanlar görebileceğim, sonra ben de onlar gibi temiz bir insan olabileceğim, çünkü kendime yeni, temiz elbiseler dikebileceğim, bu da daha iyi bir adamın hoşuna gidebileceğim anlamına geliyor” (Jelinek, 2000: 21).

Söylemlerden de anlaşılacağı üzere, roman kahramanı Brigitte var olmayı yani hayatı bir erkeğin tahakküm alanına göre belirlemektedir.

Eserde dikkat çeken diğer bir nokta ise, kadının bedensel görünümüne dikkat etmeye muktedir olarak toplumda yer almaya çalışmasıdır, zira tahakkümün kadın bedeninde yaratmış olduğu diğer bir etki; kadının benliğini oluşturabilmesi için kendi dışında bir bakışa ihtiyaç duymasındır (Bourdieu, 2015: 88). Özellikle de erkeğin bakışı, konumu ve kadına verebilecekleri kadının kimliğini oluşturabilmesi için gerekli kabul edilen yatkınlıklardır. İncelenen eserde de Brigitte, erkeğin arkasında kimlik olmaya çalışan bir kadın olarak Heinz’in bakışına göre kendisiyle ilgilenmektedir:

“brigitte artık heinz için bakım yapar; çünkü kadın olunca, kadın olma yolundan dönmek imkansızdır. bakım yapmak zorunluluktur. brigitte uyguladığı bakımların gelecekte kendisine daha genç bir görünümle teşekkür edeceği umudunu taşır. ama belki de brigitte’nin bir geleceği yoktur. gelecek tamamen heinz’a bağlıdır” (Jelinek, 2000: 9).

Sembolik şiddetin beraberinde getirdiği değersizlik ve yetersizlik hissi de (Bourdieu akt. Türk, 2008 :19) esere yansımaktadır:

“brigitte’nin annesi hayata bir kez geldiğini söyler. gerçi kendisi için bu bir kere bile çoktur. çünkü onun bir kocası yoktur.

Ama brigitte’nin bu bir hayatı tamamen doludur, tamamen heinz’la... brigitte’nin saçları güneşte dolgun parlatılmış kestane gibi parlıyor. brigitte, heinz’la birlikte gelen ve kendisi için hemen hemen bir beden büyük olan bu hayattan oldukça memnundur. brigitte işinden memnun değildir ama işine göre heinz müthıştır” (Jelinek, 2000: 26).

“heinz’in evde kimin söz sahibi olacağını söylemesine gerek yoktur. brigitte en nihayetinde bir beyinin olmasından çok hoşnuttur. uzun bir zaman sahipsiz olunca, iyi bir sahip bulunduğu insanın üstünden büyük bir yük kalkıyor”(Jelinek, 2000: 161).

Brigitte’nin hamile kalmasıyla kendisinde oluşan ve kabullenilen değersizlik ve yetersizlik hissiyatı değişime uğramıştır: Kadın beden imgesi anne rolüne evrilme sürecindedir:

“doğacak olan bebek gelecekte çok önemli bir yere sahip olacaktır. dükkan mirasçısı! brigitte’nin de alacağı konum yabana atılacak cinsten olmayacaktır: dükkada ve ev işlerinde çalışan evli bir kadın!

bu güne kadar brigitte’nin konumu oldukça önemsiz olmuştur: fabrikada çalışan bir işçi kadın. şu anki seviyesinde birkaç kat aşağıda yer almıştır” (Jelinek,2000: 159).

Romanın diğer ana kahramanı Paula’dır. Paula, sevdiği erkek, Eric, ile evlenebilmek için evlenmeden hamile kalmış köylü bir kızdır. Paula kendisini bir erkeğin bakışı ile tanımlayabilmektedir:

“çünkü önceleri hayat sadece iş, ev, ev işleri kız arkadaşlar, iş, evdeki işler ve terzi dükkanındaki işler anlamına gelmekteydi. yani yanlış ya da tamamlanmamış olan bir hayat... ama şimdi. Bütün bunlar geride kalmıştır, ve aşk nihayet gelmiştir, ve nihayet paula artık bir insan!”(Jelinek,2000: 41).

Paula, kimliğini bir erkeğin arkasında kurabileceğine inanan bir karakterdir. Bundan dolayı da severek başladığı terziliği gereksiz görerek bırakmıştır. Aynı şekilde Brigitte de fabrikada çalışmasına rağmen geleceğini erkek üzerinden kurmaya çalışmaktadır. Karakterler aracılığı ile de Jelinek toplumsal yaşamda eleştirdiği bir noktaya değinmektedir: Kadınların çalışmalarına ve ekonomik açıdan bağımsız olmalarına

rağmen geleceklerini evlilikte aramaları ve dolayısıyla kendilerini geleceklerini kurma noktasında yetersiz görmeleri (Zengin, 2007: 104):

“bu arada Paula terziliği bırakmıştır. zaten ne kadar da gereksiz olan bir işti, o. Sonuçta insan aşkı bulunca kendisine bir eş bulunca, gerçek olmayan her şey ne kadar da anlamsızlaşıyor. meslekler kadınları kadın yapmaz, hayır! kadınları kadın yapan bir erkektir, ailedir, çocuklardır... terzilik yaparak yakalanamayan MUTLULUK ancak bir erkek sayesinde olur” (Jelinek,2000: 59).

“ama şu an için önemli olan: brigitte'nin, nefretini çok iyi bir şekilde gizlemesi gerektiğidir. çünkü b. şu an bir hiçtir. Sadece sütyen diken bir hiç... ama heinz'la evlendikten sonra heinz'ın karısı olacaktır ve hiç olmaktan kurtulacaktır” (Jelinek,2000: 84).

Brigitte'nin hayatında olduğu gibi Paula'nın hayatında da sembolik şiddetin izlerine rastlanılmaktadır. Paula'nın sınırları eşi Eric tarafından belirlenmektedir:

“mesela bugün paula, komşu köyden dans festivali için davet almıştır. paula üç gün önceden kocasından heyecanlı bir şekilde izin almaya çalışır. erich karısına eğer çocukların bakımını başka birisine verebilirse gidebileceğine dair söz verir. çocukların işi tamamdır. çocuklara anneanneleri göz kulak olacaktır... bu paula'nın ilk davetidir. paula ilk defa dışarı çıkacaktır.

ama Eric birdenbire fikrini değiştirir ve paula'ya gitmesine izin vermediğini söyler... eric'in tutarlı olduğu yegane alanlardan birisidir izin vermeme!” (Jelinek, 2000: 174-175).

Sonuç olarak, Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak ve Elfriede Jelinek'in Sevda Kadınları adlı eserlerindeki kadın karakterler, dönemin sosyo-kültürel yapısını anlamak için imkan sunmaktadır. Ayrıca ele alınan eserlerde toplumsal cinsiyete dayalı söylemlere ve sembolik şiddet izleklerine rastlanılmaktadır.

4. SONUÇ

Mekanın sınırları sadece somut bir uzama sığdırılmaz, zira mekan soyut ve sembolik bir uzama da etki edebilmektedir. Sembol ise dil ile yani söylem ile irtibatlıdır. Bu bağlamda kadının toplum içerisindeki sembolik değerini edebi eserlerde görmek mümkündür. Dolayısıyla da eserlerdeki kadın karakterler ve kadına dair söylemler belli bir topluma ait değer yargılarını okuyucuya sunabilmektedir.

İncelenen eserlerde Sevda Kadınları'ndaki kadın karakterler, Brigitte ve Paula, her ne kadar tercihlerini ve sınırlarını kendileri belirlemiş olsalar da, tahakkümü belirleyen söylemlere eserde rastlamak mümkündür. Ölmeye Yatmak adlı romanda ise Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından yeni toplumsal bir düzenin sağlanmaya çalışıldığı, kadının ise Cumhuriyet ile gelen yeni kimliğe uyum sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Her iki eserde dikkat çeken unsur ise, erkeğin tahakküm sahibi, kadının ise söz konusu tahakkümü kabullenen olmasıdır ve gelecek fikrinin seçilen erkeğe bağlı olarak değiştiği bir düzenin ve kültürün içinde kadının konumudur. Dolayısıyla kadının yetersizliğe, değersizliğine dayanan ve kadının sınırlarının kendisi tarafından değil de eril bir tahakküm içerisinde şekillenmesi incelenen eserlerde sembolik şiddetin varlığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak kadının yaşamında uygulanmış ve uygulanmaya devam eden tahakkümün ve kültüre dayatmış olduğu yaptırımların farkına varılması gerekmektedir. Bourdieu'nun da ifade etmiş olduğu gibi toplumların, inşa edilmiş bilişsel yapılar üzerinde hür bir bilinç ve irade ile tekrar düşünmesi gerekmektedir. Böylelikle de kadınların mevcut sorunlarının çözüme ulaşmasına imkan sağlanabilir. Ancak sadece bilincin yeterli olmayacağı, hükmedenler ile hükmedilenler arasında oluşan tahakkümünün kurucu ögesi olan yatkınlıklarda da bir dönüşümün ve kopmanın varlığı toplumsallaşmış bedenin hür bir özneye dönüşümde etkili olacaktır (bkz. Bourdieu, 2015:57). Böylelikle bedenlere sinen görünmezlik daha tanınabilir olacak, dolayısıyla da görünümlerin gerçekliğe daha yakın bir çizgede yer alması sorunun da çözümünün daha yakın olacağı sonucunu doğuracaktır. Ayrıca toplumsal dönüşümün öznesi olarak kadın, dışlandığı yer ve kuruma katkı sağlayarak dışlanmışlığının sabitliğini değiştirebilir. Böylelikle dişil veya eril olarak ayrılan mekanlar ve konumlar yerine eşitliğe ve çoğulluğa dayanan bir mekanizma toplumda yeniden üretilebilir.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, A. (2006). Ölmeye Yatmak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Bourdieu, P. (2015). Eril Tahakküm, (Çev: Bediz Yılmaz), Bağlam Yayınları, İstanbul.

During, S. (2001). “Introduction” (Ed. Simon During), The Cultural Studies Reader, ss. 1-28, Routledge, London and New York.

Gorski, Philip S. (2015). Bourdieu ve Tarihsel Analiz (çev. Özlem Akkaya), Heretik Basın Yayın: Ankara.

- Jelinek, E. (2000). *Sevda Kadınları*, (Çev.:Melda Ağırbaş), Gendaş Kültür, İstanbul.
- Kahraman, H.B. (2004). *Modernite ile Postmodernite Arasında Türkiye - 1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Orr, J. (2000). "Hidden Agenda: Pierre Bourdieu and Terry Eagleton", (Ed. Bridget Fowler), *Reading Bourdieu on Society and Culture*, ss. 126-141, Blackwell Publishers/ The Sociological Review, USA
- Schubert, J.D. (2008). *Suffering/ symbolic violence*, (Ed. Michael Grenfell). *Pierre Bourdieu Key Concepts*, ss. 183-198, Durham.
- Türk, H.B. (2008). *Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkan Olarak Pierre Bourdieu*,
https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/40929341/eriltahakkum.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1506505369&Signature=axZtqTm5p3Pw5zeRqtgZ9p%2FPLYA%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DERIL_TAHAKKUMU_YENIDEN_DUSUNMEK_ERKEKLIK.pdf, Erişim Tarihi: 26.09.2017
- Zengin, B. (2007). Elfriede Jelinek'in "Sevda Kadınları" Başlıklı Romanında Kadınların Toplumdaki Yeri ve Kadınların Ortaya Çıkan Manzaradaki Yeri, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 31, No:1: 101-114.